

Факултет Правни

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

(Број захтева)

Веће научних области правно-економских
наука

(Назив већа научне области коме се захтев
упућује)

(Датум)

ЗАХТЕВ

за давање сагласности на одлуку о прихватању теме докторске дисертације и о одређивању ментора

Молимо да, сходно члану 47. ст. 5. тач. 3. Статута Универзитета у Београду ("Гласник Универзитета", број 186/15-пречишћени текст и 189/16), дате сагласност на одлуку о прихватању теме докторске дисертације:

„Положај покрајина у домаћем систему јавног права Србије у другој Југославији“

(пун назив предложене теме докторске дисертације)

НАУЧНА ОБЛАСТ правна историја

ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ:

1. Име, име једног од родитеља и презиме кандидата:

Душан (Андрија) Ковачев

2. Претходно образовање (назив и седиште факултета, студијски програм):

Универзитет у Београду – Правни факултет,
основне студије, Право и мастер академске
студије, Право

3. Година завршетка Основне студије:

Година завршетка 2020.

претходног нивоа студија: Мастер академске
студије: 2021.

4. Година уписа на докторске студије: 2021.

5. Назив студијског програма
докторских студија:

Право

ПОДАЦИ О МЕНТОРУ:

1. Име и презиме ментора: **др Зоран Мирковић**

Звање: **редовни професор**

Списак радова који квалификују ментора за вођење докторске дисертације:

1. Поповић, Дејан М., Мирковић, Зоран, „Оснивање и почеци часописа *Анали Правног факултета у Београду*“, *Анали Правног факултета у Београду*, 3/2023, стр. 607-615.
2. Поповић, Дејан М., Мирковић, Зоран, „Правни факултет као *alma mater*: поводом две педесетогодишњице“, *Анали Правног факултета у Београду*, 1/2023, стр. 189-197.
3. „Поводом 800 година аутокефалности Српске православне цркве“, у: Вујовић, Огњен (ур.), Мирковић, Дејан (ур.), Челић, Душко (ур.). Зборник радова са Научног скупа „800 година аутокефалности Српске православне цркве“, Косовска Митровица, 28. новембар 2019. године. Косовска Митровица: Правни факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, 2020, стр. 11-15.
4. „Правни поредак у српској краљевини у XIII и XIV веку: (о односу између обичајних и византијских правних норми и о улози владара)“, у: Максимовић, Љубомир (ур.), Пириватрић, Срђан (ур.). *Краљевство и архиепископија у српским и поморским земљама Немањића* : тематски зборник у част 800 година проглашења краљевства и аутокефалне архиепископије свих српских и поморских земаља, Београд: САНУ: Српски комитет за византологију, 2019, стр. 383-411.
5. „Hauptstrafen in Serbien (1804–1860)“, *Konflikt und Koexistenz. Die Rechtsordnungen Suedosteuropas im 19. und 20. Jahrhundert, Band. II – Serbien, Bosnien-Herzegowina, Albanien*, Herausgegeben von Thomas Simon unter Mitarbeit von Gerd Bender und Jani Kirov, Frankfurt am Main 2017, 317-378.
6. „Грк Георгије Захаријадис – несуђени српски законописац“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* број 3. за 2015, стр. 1069-1079.
7. „Казна лишења слободе у Србији 1804–1860. године“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 1/2013, стр. 155-170.
8. „Капетан Миша и његово здање“, *Анали Правног факултета у Београду* 1/2013.
9. Оснивање „Дома за с’ ума сишавше“, *Теме* 3/2012 (коауторски рад са Војиславом Станимировићем).
10. „Утицај промена у јавном мишљењу и моралним схватањима на ублажавање казненог система у Србији половином XIX века (на примеру казне трчања кроз шибје)“, *Правни живот* 12/2012.

Обавештавамо вас да је

Наставно-научно веће

(назив надлежног тела факултета)

на седници одржаној 24. јуна 2024. г. размотрило предложену тему и закључило да је тема подобна за израду докторске дисертације јер садржи оригиналну идеју и да је од значаја за развој науке, примену њених резултата, односно развој научне мисли уопште.

ДЕКАН ФАКУЛТЕТА

Проф. др Зоран Мирковић

- Прилог
1. Одлука Наставно-научног већа о прихватању теме и одређивању ментора
 2. Извештај Комисије о оцени научне заснованости теме докторске дисертације

Напомена: Факултет доставља Универзитету захтев са прилозима у електронској форми и у једном писаном примерку за архиву Универзитета

На основу члана 26. став 1. тачка 10. Статута Правног факултета Универзитета у Београду и члана 38. Правилника о докторским студијама на Правном факултету Универзитета у Београду из 2019. године, Наставно-научно веће Универзитета у Београду -Правног факултета, на XXVII седници одржаној 24. јуна 2024. године, донело је

О Д Л У К У

Члан 1.

Прихвата се извештај Комисије за оцену научне заснованости теме докторске дисертације кандидата **Душана Ковачева (ДС 2021-48)** и одобрава израда докторске дисертације под насловом: **„Положај покрајина у домаћем систему јавног права Србије у другој Југославији“**.

За ментора се предлаже проф. др Зоран Мирковић.

Члан 2.

О извршењу ове одлуке стараће се Декан Универзитета у Београду - Правног факултета.

ПРЕДСЕДНИК НАСТАВНО-НАУЧНОГ ВЕЋА

Београд

Проф. др Зоран Мирковић

**НАСТАВНО – НАУЧНОМ ВЕЋУ
УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ -
ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА**

14. јун 2024. године

Одлуком управника докторских студија, а на предлог Катедре за правну историју и Катедре за јавно право, одређени смо за чланове Комисије за одбрану пројекта докторске дисертације ради давања мишљења о прихватању теме за израду докторске дисертације кандидата **Душана Ковачева** под називом: **„Положај покрајина у домаћем систему јавног права Србије у другој Југославији“**. Имајући у виду да је кандидат одбранио пројекат докторске дисертације дана 28. новембра 2023. године, подносимо Наставно-научном већу Универзитета у Београду – Правног факултета следећи

**РЕФЕРАТ
СА ПОДАЦИМА О КАНДИДАТУ И О ОЦЕНИ НАУЧНЕ ЗАСНОВАНОСТИ
ПРЕДЛОЖЕНЕ ТЕМЕ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ**

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

1.1 Подаци о кандидату

Душан Ковачев је рођен у Зрењанину 1972. г. Основну школу и гимназију /правно техничког смера/ завршио је у Зрењанину. На Правном факултету Универзитета у Београду је дипломирао 2020. г. На истом факултету је 2021. године са просечном оценом 10,00 завршио мастер академске студије, Јавноправни модул, Уставноправни подмодул, одбраном завршног рада на тему: „Концепт локалне самоуправе Федора Никића“ под менторством проф. др Добросава Миловановића. Исте године уписао је докторске академске студије, Правноисторијска ужа научна област, под привременим коменторством проф. др Зорана Мирковића и проф. др Добросава Миловановића. Кандидат је положио све испите и испунио све обавезе предвиђене студијским програмом као предуслов за пријављивање пројекта докторске дисертације, који је одбранио 28. новембра 2023. године. На докторским студијама је остварио просечну оцену 9,50.

Од 2002. до 2021. г. се бавио новинарским радом у штампаним и разним електронским медијима. Објавио је више од три стотине новинарских чланака, истраживања, анализа, приказа и превода новинарске публицистике са енглеског на српски језик. Од 2009. до 2014. г. био је запослен у Фонду Слободан Јовановић. Радио је као уредник портала Фонд Слободан Јовановић (Београд). Био је уредник редовне месечне Трибине Фонда Слободан Јовановић у Задужбини Илије М. Коларца (Београд). Сарађивао је на научном пројекту „Румунија и румунизација Срба“ Центра академске речи Шабач (2018) и на пројекту Института за политичке студије „Говор мржње и култура памћења (2020).

Области рада и истраживања кандидата су: историја, култура, економија Војводине; правни и политички положај Војводине у Србији; политичка економија,

регионализација, јавне финансије, међународни односи. Области рада, истраживања и интересовања у правној науци су: национална историја државе и права, правна и политичка теорија; област јавног права: уставно право, управно право, јавна управа, право локалне самоуправе, право федерализма, привредни систем; социологија права, домаће право доба социјализма.

1.2 Подаци о објављеним радовима

Кандидат је до сада написао и објавио следеће радове:

- 1) Ковачев, Душан (2023) *Метаправни основ аутономије Војводине пре 1929. године*. Београд. „Национални интерес“ /ур. проф. др Миломир Степић/. Год. XIX, vol. 45, број 2/2023. DOI: <https://doi.org/10.5937/nint45-45143>. Стр. 87-111.

Метаправни основ покрајинске аутономије Војводине јавио се у политичком виду тек након сједињења 1918. године. Унакрсна анализа грађе показује порекло идеје војвођанског аутономаштва у историјском праву хабсбуршке империје којег је прихватила група малобројних политичких аутсајдера и велепоседника Војводине. Модерна држава је ефикасно и брзо решавала објективне проблеме: валутно, пореско и аграрно питање, унапређење трговине, удруживање и постизање одрживости самосталних војвођанских газдинстава. Тада су војвођански аутономаши аргументацију потражили у нападним ставовима прошлости. Нарцисоидност културне „супериорности“, негативне предрасуде против „Србијанаца“, збрка појмова регионализма, децентрализације, аутономије и самоуправе су им постали политичко градиво метаправне конструкције аутономије Војводине по узору на „круновину“ хабсбуршке реалне уније.

- 2) Kovačev, Dušan. (2021) *Lazar Vukičević – Prilog istraživanju života i rada*. Београд. „Hereticus, časopis za preispitivanje prošlosti“ /ур. Др Јовица Тркуља/. Vol. XIX, No. 1-2. Str 99-121.

Лазар Вукичевић (1879-1941) је био утицајни српски социјалдемократа Угарске. Током Октобарске револуције је у Русији постао комуниста. У Царицину је 1917. г. најавио репресију коју ће комунисти извршити у Југославији по преузимању власти. На Првом конгресу Комунистичке партије (бољшевика) Срба, Хрвата и Словенаца 1918. г. у Москви је изабран за првог председника њеног Централног комитета. Потом је активно учествовао у образовању Југословенског комунистичког револуционарног савеза „Пелагић“ 1919. г. Била је то прва општејугословенска комунистичка организација у домовини и она се јединствено изјаснила за унитарно уређење будуће комунистичке Југославије.

- 3) Ковачев, Душан (2020) *Социјални раскол српског друштва у ликовним делима Уроша Предића*. Београд, Тематски зборник: „Говор мржње и култура сећања“ /ур. Др Зоран Милошевић и др Милош Кнежевић/, Институт политичких наука. Стр. 471-490.

Модернизација и индустријализација су нарушиле традиционални начин живота нашег народа. Иако је Аустроугарска била држава до свог

нестанка конзервативно привржена меркантилистичкој економској политици ослоњеној на аграрну производњу, тешко се одупирала модернизацији. Српски народ у Угарској се већ половином XIX века потпуно раслојио на „господу“ привржену вредностима помодног градског живота и сељаштво које је остало привржено патријархалном аграрном животу, а у доба модернизма се тек отварало романтичним националним вредностима. Слика Урош Предић је оставио важна ликовна сведочанства којима је упозорио на растући социолошки друштвени раскол. Од доба Другог светског рата до 2017. г. ова његова ликовна дела у домаћој јавности била су заборављена.

- 4) Ковачев, Душан (2020) *Јован Чокрљан, заборављени народни отпадник*. Београд, Тематски зборник: „Говор мржње и култура сећања“ /ур. Др Зоран Милошевић и др Милош Кнежевић/, Институт политичких наука. Стр. 414-428.

Јован Чокрљан је припадао раној генерацији српских писаца модерног доба. Био је члан угледне српске фамилије, православни војни свештеник, прашки академик. Након 1848. године је доживео потпуни морални слом. Напустивши православну веру, постао је римокатолички апологета и синоним народног издајника. Личност Јована Чокрљана је парадигма српског превртљивца XIX века. Епски настројена српска култура XIX века је његово презиме, све до почетка XX века, сматрала синонимом издајника.

- 5) Ковачев, Душан (2011) *Аутономашки покрети у суседној Хрватској*. Београд. Тематски зборник: „Грађански рат у Хрватској 1991-1995“ /ур. Милојко Будимир/. Удружење Срба из Хрватске. Стр. 147-156.

Регионализација и децентрализација су по својој природи различите појаве. Суседна хрватска држава српској јавности изгледа као врло централизована и политички привржена територијално хомогеном централизму, што је нетачно. У њој постоји политичка традиција далматинског политичког аутономаштва, историјска традиција самосталности Дубровачке републике и савремена настојања за постизањем аутономије Истре, Ријеке и Горског Котара. Иако су ове тежње најснажније у хрватском приморју, постоје и слабије уочљива настојања за аутономијом Загорја и Славоније. Фектори који данас утичу на политичку децентрализацију и настојања за аутономијом региона нису последица само историјских и политичких, већ и економских чинилаца.

- 6) Ковачев, Душан (2018) *Преглед романизације простора Румуније*. Шабац, Тематски зборник: „Румунија и румунизација Срба“ /ур. Др Зоран Милошевић/, Шабац. Центар академске речи. Стр. 62-69.

Пошто у српској јавности и даље живи неистинито уверење о некаквом дачком или римском пореклу румунске нације, потребно је представити како је дошло до ових идеја и шта о њима говоре извори. Посебно је потребно приказати како је настала и развијала се ердељска црквена унија са Римом која је путем „Школа Ардељана“ довела до коначне романизације становништва данашње Румуније. Резултат овог процеса био је двојак. Иако је словенско наслеђе, језик и ћирилично писмо у Румунији

сасвим потиснуто опсежним, систематским и дуготрајним радом Гркатоличке цркве, језуита и франкофила, румунски народ је остао веран православној вери подвижништвом тројице Словена - двојице српских проповедника и једног руског исихасте - Висариона Сараја, Софронија Поповића и Пајсија Величковског. Велики, ничим ометани успех римокатоличких кругова довео је у модерно доба до стварања румунске нације по Западним узорима, а та нација је скоро сасвим одбацила јединство с Римокатоличком црквом ради коначне верности православљу, иако је прихватила и грегоријански календар и латинско писмо. Успех процеса романизације којим је створена Румунија у себи садржи историјски парадокс. Велика политичка творевина је постала државотворна нација и потом одбацила Цркву својих твораца услед народне верности свом исконском вероисповедном наслеђу. Одакле год потицао романски чинилац данашњег румунског становништва, он је с почетка био православан, једнако као и многобројнији и у средњем веку напреднији словенски чинилац којег су романски становници затекли а потом асимиловали. Питањем словенског културног наслеђа румунског подручја, а нарочито словенским пореклом у Румуне асимилованог становништва Влашке, Молдавије и Ердеља се овде нећемо посебно бавити, као ни бројним другим питањима: попут упорног настојања румунизације Влаха у Србији. Циљ овог рада је да укаже основе романизације и прикаже преглед главног историјског тока овог процеса на простору данашње Румуније и Бесарабије која је данас посебна држава – Молдавија.

Као и културно-историјску монографску расправу:

- 7) Ковачев, Душан. (1919) *Паор – Крајње несчастије и срамота на вјечноје поруганије наше*. Зрењанин, /за ур. Милан Бјелогрлић/. ГНБ Жарко Зрењанин. Садржи 228 страна.

Ауторова монографска расправа је резултат вишегодишњег истраживања подстакнутог савременом популаризацијом туђице „паор“ у домаћим медијима. Ово је било мотивисано покушајем једног круга јавних делатника да тим изразом у Војводини потисну употребу речи „пољопривредник“ и „ратар“ ради стварања илузије о историјски аутентичној посебности аграрне културе Војводине. У историјској стварности српске народне културе у Војводини је израз „паор“ потекао од немачке речи „bauer“ (сељак) и од почетка употребе у XVIII веку био изразито увредљив, затим сраман, пејоративан и непријатан, а почетком XX века заборављен у свакодневном говору. Обнова употребе овог израза у домаћој популарној култури доба СФРЈ имала је везе са потребом саображавања војвођанске аграрне културе према хрватским узорима, где израз „паор“ редовно није био пејоратив. Ауторово вишегодишње истраживање употребе, контекста и значења израза „паор“ открива да израз није особеност Војводине. Смисао употребе овог израза у српском говору Војводине био је означавање чемерног, понижавајућег, безнадежног и психолошки подложничког статуса човека у правно ванстатусном положају доба хабсбуршке монархије. Радило се о носиоцу поданичког менталитета, слично отоманским „чифчијама“, као носиоцима „рајинског менталитета“, људима без личног интегритета. Анализом етимолошке грађе, записа,

докумената, правних аката, ликовних, књижевних и публицистичких дела протекла три века, аутор је приказао негативан смисао израза „паор“, али и његово преосмишљавање ради политичке употребе у сврху стварања илузије посебности зарад политичких циљева савременог војвођанског аутономаштва. Позитивна употреба израза „паор“ је данас покушај политичке злоупотребе против слободарске традиције културе српског народа у Војводини.

2. Предмет и циљ дисертације

На основу прелиминарних, утемељених и методски структурисаних сазнања, кандидат је планом дисертације стекао способност да истражује, утврђује, аргументује и прикупи доказе феномена који се тичу настанка, развоја, и проблема статуса и функционисања аутономних покрајина у систему јавног права Србије током историјског периода друге Југославије. Концептуално је јасно одредио временски оквир истраживања као период друге Југославије, надовезавши посматрано раздобље на период прве Југославије у складу с научним погледима који већ постоје на ПФ БУ. Развој **предмета** је поставио у основној временској структури промена уставног система јавног права, пратећи паралелну линију развоја и промена статуса покрајина у јавно-правном и друштвено-политичком систему.

Структура плана дисертације кандидата показује да положај покрајина једнако битно сагледава како у поретку јавног права Србије као унитарне државе, тако и друге Југославије као савезне (федеративне) државе, те једнако као политичко-територијални вид државног права и друштвено-политичку заједницу система социјалистичког самоуправног права, који се развијао и добијао маха еволуцијом јавног поретка посматраног доба. Уочавамо да је истраживачким подухватом тему могуће много јасније дефинисати одређивањем положаја покрајина у датом периоду, док је појам покрајина могуће одредити концептуално. О томе сведочи структурисање предлога дисертације, те концептуално разликовања сврхе од смисла феномена покрајине, како *per se*, тако у функционалном виду феномена покрајине. Како је у том погледу тематско гледиште на феномен у складу с уобичајеним теоријским поставкама топике и епистемологије ПФ БУ, сматрамо да је „положај покрајина у домаћем систему јавног права Србије у другој Југославији“ јасно одређена и правилно постављена тема у предлогу дисертације кандидата.

Према поставци, структурисању и гледиштима на тему положаја покрајина у домаћем систему јавног права Србије у другој Југославији, из предлога дисертације кандидата се јасно уочава основни **циљ** дисертације и различите феноменолошке посебности у којима се тематски одређени циљ јавља. Услед сложености теме, циљ дисертације видимо у следећој структури:

1) Основни циљ предлога дисертације:

Кандидат настоји да у наведеном временском оквиру трајања друге Југославије одреди положај двеју покрајина у Србији. Основни циљ истраживања је положај, а не појам покрајине. Разлог томе је чињеница да обиље нормативног материјала историје јавног права даје много егзактнију аргументацију положаја покрајина, него што даје грађу за одређење правне природе покрајина. Прво се

може утврдити дефинитивно, друго концептуално, што је кандидату јасно с обзиром да разматра феномен покрајине према сврси и смислу. Друга важност гледишта кандидата на основни циљ његовог рада је да положај покрајине сагледа у „двоструком двојству“ феномена тог доба:

- Покрајине у положају политичко-територијалне јединице које су биле део јавног поретка унитарне републике Србије, а чији се положај развија ка уставном елементу југословенског федерализма, иако покрајине никад нису постале федералне јединице југословенске сложене државе.
- Покрајине као специфична „правна бића“, друштвено-политичке заједнице унутар Србије, која је такође била посебна ДПЗ, а које су упоредо и са Србијом заједно учествовале у раду савезне југословенске државе која је била ДПЗ највишег нивоа.

Сложени амбијент историјског јавног права је био комбинован у поставци класичног државно-правног концепта јавног права (еволутивно тумачен као одумирући, а телеолошки важан) и поставци „друштвено-политичке заједнице“ (еволутивно тумачен као настајући, а телеолошки битан). Кандидат увиђа да је амбијент јавног права био под тоталном контролом комунистичке партијске организације, а да је по својој природи био јавно-управни, без обзира на форму, структуру и динамику развоја и назив. Стога, пратећи развој јавног права и Србије и Југославије, настоји да рашчлани и прикаже природу, функционисање, проблеме функционисања и аберације феномена којим се бави, у циљу потпуног и свестраног истраживања узрока и последица промена положаја покрајина у Србији који је постајао све сложенији, нарочито након измена јавно-правног поретка после 1967. г.

2) Посебни циљеви предлога дисертације

Увидом у стечена знања кандидата, предлог дисертације и његова објашњења током одбране предлога, комисија је увидела да кандидат, осим општег циља истраживања, има у виду и истраживање посебних чинилаца који се тичу положаја покрајина у Србији током трајања друге Југославије. Ови посебни циљеви су у значајној мери утицали на структурисање кандидатовог предлога дисертације.

- **Утврђивање метаправне етиологије идеје покрајине.**

Кандидат почетне идеје формирања Војводине сагледа од њиховог почетка, пре установљења поретка друге Југославије. Све те идеје су у својој основи биле политичке. Циљ му је да истражи и прикаже како су се оне јавиле у доба прве Југославије под снажним утицајем сепаратистичких покрета, популарности нејасног концепта регионализма, „покрајинске свести“ у Војводини. Комунистички политички покрет је још тада прихватио елементе ових идеја и популаризовао их.

- **Приказ еволуције положаја покрајина у домаћем јавном праву.**

Кандидат развој положаја покрајина у поретку јавног права друге Југославије посматра на основи нормативне структуре од њиховог настанка, у поретку ДФ Југославије. Његов циљ је да прикаже настанак АП Војводине и АО Косова и Метохије кроз делатност ГШ НОВ и ПОЈ, потом присаједињење Србији

на АСНО Србије и признавање тог стања на III заседању АВНОЈ-а. Његова намера је да потом прикаже нормативну еволуцију положаја АП у одвојеним периодима, омеђеним изменама устава 1946, 1953, 1963, 1974. и до распада СФРЈ.

- **Разматрање концептуалног одређења појма покрајина, преображаји концепта и његове последице.**

Циљ разматрања теоријског концепта покрајине кандидат настоји да разматра као општи и као посебан, домаћи концепт у периоду друге Југославије. Ради домаћег поретка је изучавао домаће докторске дисертације и посебне теоријске правне научне радове у којима се разматра тема положаја покрајина. У оквиру посебности овог циља, настоји да концепт покрајинске аутономије прикаже како у смислу поретка Србије, тако у смислу поретка друге Југославије. Ради правилног разумевања последица концепта овако сагледаног положаја аутономија, настоји да размотри и питање суверености Југославије, Србије и њених покрајина у поретку датог доба.

- **Приказ положаја двеју српских покрајина у поретку Србије и у поретку друге Југославије.**

Овај посебни циљ представља схему суштинског рашчлањења битних обележја феномена положаја покрајине према начинима на којима су се јављали у јавном поретку посматраног доба. Овај посебни циљ истовремено представља и начин кандидатовог структурисања општег циља предлога дисертације *in dubio pro geo*, објашњење његовог аналитичког становишта на чиниоце основне теме:

- 1) Покрајине у асиметричном федералном поретку Југославије (са гледишта правне еволуције овог процеса);
- 2) Покрајине у Републици Србији (управно, организационо, нормативно и уставотворно гледиште на правну природу покрајина);
- 3) Двоструко двојство бића покрајина (гледиште на покрајине као квази-државе у југословенској федерацији, гледиште на покрајине као посебне ДПЗ у оквирима Србије и Југославије и гледиште на покрајине које су „чиниоци федерализма“ али нису чиниоци југословенске федерације).

- **Приказ положаја покрајина као проблема Србије, настанак, развој и начини решавања тог проблема.**

Приказивање практичних последица положаја покрајина као проблема у Србији током доба друге Југославије је такође један од посебних циљева предложеног кандидатовог рада на дисертацији. Налазећи да је положај покрајина ескалирао као проблем у Србији развојем социјалистичког самоуправљања у друштвено-политичком систему, увиђа ометање јединствене управе Р. Србијом као целином, свођење њене управе на тзв. „ужу Србију“ и блокирање нормативног процеса од интереса за Србију као целину. То стање је довело до сужавања републичке власти, ометања нормативног рада, али и до распада јединства управљања привредним системом и планског нормирања привредног развоја. О тим појавама је стручно сведочила тзв. „Плава књига“ руководства Србије. У овим практичним видовима јављања покрајина у Србији као проблема датог доба, кандидат настоји да испита значај покрајина као чиниоца „обуздавања Србије“. У

том смислу, настоји да испита политичке аберације поставке југословенске структуре поретка: догматску супротстављеност великосрпском хегемонизму, национализму, централизму и етатизму. „Развлашћивања Србије на својој територији“ види као претходни процес „развлашћивања Југославије“, центрифугални правно-политички процес који је довео до трагичних последица по другу Југославију.

- **Утврђење смисла постојања покрајина у Србији.**

Овај посебни циљ предлога дисертације кандидат разматра кроз заштиту посебности мањинског становништва. У том контексту је током тог посматраног раздобља приметан страх од Србије и растући проблем нефункционалности јавног поретка републике настојањем покрајина. Тај чинилац смисла покрајина је негативан, а додатно је „леgitимисан“ погрешним схватањем покрајинске аутономије као вида децентрализације. Кандидат у контексту покрајинске посебности посматра и особитости привредног система покрајинских подручја. Ово гледиште потиче од Јована Ђорђевића, који га је сматрао наглашено битним, али су то порицали или игнорисали оновремени аутори са територија аутономних покрајина. Покрајинско непрепознавање сопствене привредне посебности је додатно оптерећивало управљање привредним системом Србије.

3. Опис садржаја (структуре по поглављима) дисертације

Кандидат је предложио следећу структуру докторске дисертације:

I Увод

- Методске особености истраживања теме
- Једна тема у два одвојена облика

II Метаправни основи посебности Војводине и Косова и Метохије, доба прве Југославије

- Регионалистичке идеје у првој Југославији
- Настанак идеје аутономне Војводине
- Косовски сепаратизам
- Преображаји комунистичке идеје о устројству Југославије
- Комунистички ставови о Војводини
- Комунистички ставови о Косову и Метохији

III Правно-историјски развој аутономије Војводине и Косова и Метохије у другој Југославији

- Настанак АП Војводине
- Настанак Косовскометохијске АО
- Присаједињење аутономних јединица Србији
- Период од 1946. до 1953. године
- Период од 1953. до 1963. године
- Период од 1963. до 1974. године
- Период од 1974. године до распада СФРЈ

IV Теоријска становишта о положају покрајинске аутономије у другој Југославији

- Општи појам покрајинске аутономије
- Појам покрајинске аутономије са становишта Југославије
- Појам покрајинске аутономије са становишта Србије
- Проблем суверености федерације, република и покрајина

V Положај покрајина у асиметричном федералном поретку друге Југославије

- Покрајине Србије а федерални чиниоци
- Раст заступљености АП у органима федерације

VI Положај покрајина у Републици Србији

- Административна (управна) природа АП
- Организациона природа АП
- Нормативна природа АП
- Уставотворна природа аутономије

VII Двоструко двојство бића покрајине: квази-држава и ДПЗ на републичком и на федералном нивоу

- АП као квази-држава у Србији
- АП као „чиница федерације“ која није чланица федерације
- АП као ДПЗ у социјалистичком самоуправном поретку Србије
- АП као ДПЗ у социјалистичком самоуправном поретку Југославије

VIII Покрајина као чинилац ометања самосталне управе Републиком Србијом

- Блокирање доношења прописа „од интереса за СР Србију као целину“.
- Фактичко сужење републичке власти на простор „уже Србије“

IX Покрајинска управа као чинилац распада привредног система Србије

- „Плава књига“ – забрањено стручно мишљење о супротстављеним поретцима СР Србије и њених АП
- Проблеми јавне управе у Србији због положаја АП
- Проблеми управљања привредним системом у Србији због положаја АП

X Покрајина као чинилац „обуздавања“ Србије

- „Великосрпски хегемонизам“
- „Српски национализам“
- „Србијански централизам“
- Супротстављање „етатизму“ и социологизација поретка
- Развлашћивање Србије као предуслов развлашћивања Југославије

XI Смисао АП у Србији током друге Југославије

- Заштита мањинских посебности
- Особитости привредног система подручја
- Погрешно тумачење аутономије као вида децентрализације
- Страх од Србије
- Ометање развоја привредног система Србије у Југославији

- АП као битан чинилац хроничне нефункционалности Србије

Закључак о дисертацији

Поглавље I – Увод

Поглавље је нарочито апстрактно и сложено, ваља га изложити сажето и разумљиво. Излагање особитог феномена марксистичке теоријске поставке друштвеног развоја, светског, југословенског и српског оквира, владајућих вредносних и догматских опредељења. Потом особености методске апаратуре изложити упоредно и мултидисциплинарно, према преображају феноменологије теме у видовима историјског наратива. При том узети у обзир становишта: владајућу идеологизовану друштвену теорију марскизма, политикологију социологије, уставног, управног права и јавне управе. Поред општих чинилаца, разматра се криза функционалистичког правног становишта у домаћој правној теорији, особености домаћег комунистичког погледа на државу, друштво и јавно право као израз јавне управе у процесу „подруштвљавања“. Нарочито разматрање логички погрешне поставке развоја „друштвено-политичке заједнице“ уз „државу која одумире“, чему је допринело методско неуважавање формалистичког гледишта. Разматра се развој суштински конфедералног асиметричног поретка јавног права друге Југославије и неефикасност правних инструмената „друштвено-политичке заједнице“ јер су деструктивне последице довеле до покрајинске опструкције функционисања Србије као целине, а нарочито нарушиле јединствену управу њеним привредним системом.

Поглавље II - Метаправни основи посебности Војводине и Косова и Метохије, доба прве Југославије

Метаправни основи су материјални извори права у смислу теорије државе и права. У доба прве Југославије се први пут јавило настојање ка посебности подручја Војводине и Косова и Метохије. Појава „регионализма“ као политичке моде након Другог светског рата додатно је подстакнута настојањима хрватских и словеначких националиста, те малобројних српских провинцијалних политичара. Уз осврт на сепаратистичка настојања мађарске и албанске мањине, овде ваља изложити преображаје комунистичких идеја од потпуно јединствене и централизоване Југославије без икаквих покрајина (ЈКРС „Пелагић“), преко разбијања државе Југославије (Дрезденски конгрес КПЈ 1929) до федералног устројства Југославије у којој би на територији Србије биле формиране покрајине Војводина и Косово и Метохија. Посебно се разматра настанак идеје аутономне Војводине, која изворно није била комунистичка идеја, а коју је комунистички покрет крајем периода прве Југославије прихватио и постао њен главни протагониста. Такође се разматају националне, историјске, културне и привредне основе аутономија у Србији (нарочито обрадити доследни став Јована Ђорђевића да је управо привредни основ нарочито битно својство аутономних покрајина у Србији).

Поглавље III - Правно-историјски развој аутономије Војводине и Косова и Метохије у другој Југославији

Аутор разматра период комунистичког установљења државног поретка у Србији, ради доказивања периода „револуционарног милитаризма“. Ова тема до сада није истраживана са становишта историје државе и права. Све републике друге Југославије, као и АП Војводину и АО Косово и Метохију су комунисти основали путем регионалних војних штабова своје партијске војске. Разматра настанак органа власти полазећи од тога да су АВНОЈ и НКОЈ суштински били управни и извршни органи партијске војске, који нису „основали“ Србију и њене покрајине, већ су тек након присаједињења покрајина са Србијом одобрили ову чињеницу на III заседању АВНОЈ-а у Београду.

Посебно приказује и разматра војно установљење НОО Косова и Метохије и ГНОО Војводине и анализира правну природу њиховог сједињења са Србијом 1945. г у својству аутономних јединица.

Потом разматра положај аутономних јединица у доба „револуционарног етатизма“ према уставним решењима 1946. г. када су обе српске покрајине по својој природи биле административно–територијалне јединице под контролом и надзором Р. Србије (угледање на модел СССР) и преображај њиховог положаја ка ширим овлашћењима, увођењем социјалистичког самоуправљања у поредак јавног права након 1954. г.

Приказује и разматра процес утицаја „деетатизације“ којим након 1968. г. две АП стичу нарочиту самосталност у односу на Р. Србију, а Уставним решењима 1974. постају од Р. Србије и „фактички независне“, стичу положај „елемента федерализма“ друге Југославије, чиме поредак јавног права Р. Србије постаје јавно-правно нефункционалан, привредно-системски дисфункционалан и управно нејединствен, политички нестабилан, а Р. Србија постаје асиметрични чинилац (кон)федерализоване СФРЈ.

Поглавље IV - Теоријска становишта о положају покрајинске аутономије у другој Југославији

Историјски преглед поимања аутономије на међународном и на југословенском нивоу. Аутор даје преглед посебних теоријских радова доба СФРЈ на тему аутономних покрајина (нарочито магистеријуми, дисертације и монографије: Станоје Аксић, Аслан Фазлија, Абедин Феровић, Милан Мали, Радошин Рајовић, Куртеш Салиу) и поимања аутономних јединица у ширим теоријским радовима и у зборницима (Јован Ђорђевић, Миодраг Јовичић, Стеван Врачар, Ратко Марковић, Будимир Дамјанов, Миливоје Ковачевић, Коча Јончић, Хајредин Хоџа, Милорад Ботић, Тодор Гајиновић, Руди Сова, Ђорђи Цада, Милован Петровић, Горазд Кушељ, Александар Фира, Лудвик Бем, Иван Мелвингер, Вида Чок итд.) и у необјављеним изворима огана СР Србије и њених САП.

Нарочито приказује и разматра проблем аутономних покрајина у контексту преображаја поимања суверености. У том смислу анализира како је у домаћој теорији изворни модел суверенитета (Жан Боден) надограђен уносом политичког чиниоца (Радомир Лукић, Олег Мандић и др), те кроз федерално нормирање повезан са „друштвеним самоуправљањем“ и осмишљен као „вршење суверенитета радних људи и грађана“ на нивоу федерације, република и покрајина. Истражује начине којим је у југословенској теорији појам суверенитета политизацијом

преображен у нормативно-политички фактицитет и какве су биле последице тог преображаја на односе Р. Србије и њених САП. Правно поимање суверености је данас нарочито осетљиво, јер публицистичким притиском трпи политиколошку интернационализацију чиме се идеолошким вредновањем (чак догматизацијом) престижа политичке глобализације радикално противи националном поимању суверености.

Поглавље V - Положај покрајина у асиметричном федералном поретку друге Југославије

Ово поглавље има карактер научне расправе о сложенем процесу којим су две српске покрајине од административно-територијалних јединица Србије постале „чиниоци југословенског федерализма“. Приказује како је КПЈ (с почетка организована у форми војске) своје локалне поузданике употребила као цивилне народне делегате, да би помоћу њих извела симулацију народног јединства у облику скупштинских органа власти (Велика АСНО Србије је имала за узор ванредну народну скупштину доба обновљене државности Србије у XIX веку на територији „предкумановске Србије“, ГНОО Војводине и Скупштина народних изасланика Војводине су имале за узор народне саборе и депутирце Срба у јужној Угарској, а НОО Косова и Метохије је преобраћањем од НОО „Косове и Дукађин“ изгледа имало за сврху јединство традиција народа на КиМ, која је јединством албанског и српског народа формирало народну власт). Присаједињење покрајина Србији је имало за сврху да представља јединствену народну државотворну вољу, па да на „ваљаним основама“ замени сједињење са Србијом из доба њене победе у „империјалистичком рату“ 1918. г. Како је након формирања Федералне Србије АВНОЈ на III „заседању“ „одобрило“ присаједињење АП Војводине и АО КиМ Србији, природа тог „одобрења“ је имала управно дејство давања претпоставке законитости установљења јединствене ФР Србије на нивоу ДФ Југославије и са свог нивоа надлежности није имало правна дејства обавезности, извршности, коначности и правоснажности аката установљења ФР Србије. Са становишта уставног права, одлука III заседања АВНОЈ није имала конститутивно и декларативно дејство на установљење Србије и њеног унутрашњег поретка.

Врло сложени низ правних симулација при формирању Федералне Србије (доба „јавно-правног милитаризма“) је остао нејасан правницима до данас, па се у историјској науци јавило погрешно мишљење да је ФР Србија 1945. г. конституисана као „сложена држава“, њени највиши уставни акти су неспецифично прозвани „кључним актима“, а системски управни акти прозвани „капиталним актима“ (Драгољуб Петровић). Преображајем јавно-правног поретка друге Југославије у облик цивилног „етатизма“, положај АП Војводине и АО КиМ је уподобљен совјетском моделу политичко-територијалне јединице у Р. Србији, чију аутономност је федерална власт гарантовала уставом врло апстрактно. Развојем социјалистичког самоуправног друштва након 1953. г. изједначен је статус обе АП, федерална власт је „прописивала“ начелне одредбе о покрајинама, а уставом НР Србије су стекле шира овлашћења и нове самосталне органе, док је републичка власт сужавала своје деловање на надзор законитости и јединствено привредно планирање и контролу над привредним системом.

Збуњујућа правно-теоријска дијалектика у којој федерација уставом „прописује“ аутономију, Р. Србија је „установљава“, а покрајина својим прописима „утврђује“ је створила збрку правно теоријских расправа о томе да ли је

„конститутивни“ ниво покрајинске аутономије савезни или републички. Тај галиматијас је прекинут амандманима након 1968. г. правним осамостаљивањем САП савезним уставним нормама. Уставом СФРЈ 1974. г. је федерација, упркос праву СР Србије да одлучује о сопственом унутрашњем уређењу, непосредно доделила самосталне надлежности, овлашћења и права покрајинама СР Србије. При том, ваља знати да чак ни са становишта „одумирања државе“ у јавно-правном поретку друге Југославије није постојао правни основ да федерација врши деволуцију републичких овлашћења на покрајине. Ово је била узурпација власти СР Србије коју је извршила савезна држава, тако што је на територијама и у интересу осамостаљења обе САП савезним уставом извршила дисолуцију Власти СР Србије.

У периоду „подруштвљавања“ и развоја „социјалистичког самоуправљања“ јачало је присуство и утицај АП у федерацији, а Уставом 1974. г. су обе САП проглашене „елементима федерализма“, па су ограничиле власт СР Србије на својим територијама, постајући „фактичке републике“.

Поглавље VI - Положај покрајина у Републици Србији

Поглавље има претежно правно-дескриптиван карактер уз неопходна правна тумачења. Како је политичка доминација комунистичке организације јавно-правним поретком била стварна вертикала хијерархије власти, покрајине у Србији су као специфични облик формално-правне децентрализације с почетка показивале одлике административно-управног, односно административно-самоуправног и регионално територијално организованог тела. Покрајинске јединице су најпре биле извршиоци републичких општих аката и стајале под пуним надзором и контролом органа власти НР Србије. Право покрајинског регионалног „утврђивања“ и „спровођења“ републичких норми био је задатак скупштина аутономних јединица и њихових извршних органа, што је по својој природи био пре управног него аутономног карактера.

Растакање јединства КПЈ, која се убрзано федерализовала у форми СКЈ, пратило је смањење надлежности федерације и раст самосталности република. Овај процес је све више захватао Србију као асиметрични део федералног поретка. Аутономне јединице су временом добиле потпуну организациону самосталност своје управе у оквиру скупштинског система формалне поделе власти, право на самостално организовање властите управне делатности у том оквиру, на самосталну кадровску политику, право да саме образују своје органе и организације.

Нормативна овлашћења аутономних јединица су расла пропорционално расту самосталности и надлежности, а Р. Србија је најпре изгубила право контроле целисходности, па затим и право контроле законитости покрајинских аката. Стицање права покрајина да доносе своје основне законе, а затим устав, стицање права на самостално врховно и уставно судство - значило је постизање потпуне нормативне самосталности у Р. Србији.

Процесом дисолуције државе ради преображаја у „друштвено-политичку заједницу“, уставотворна природа аутономних јединица је отишла корак даље. Републички закони су у односу на покрајинске стекли формални карактер основних закона у односу на покрајинске. Оригинерност покрајинских закона је погрешно тумачена као њихова првенственост. Републички закони су се суштински примењивали супсидијерно у односу на покрајинске законе, али је због напуштања

хијерархије правних аката као вида нормативне „реликтности“ и „превазиђеног хоризонталног повезивања“ свака САП на својој територији могла да без делотворне санкције искључи примену републичких норми. Шта више, важила је примена претпоставке надлежности САП на њеној територији. Уз то, битно је отежано доношење републичких закона због формалне обавезе давања мишљења САП о питањима од покрајинског значаја на законе СР Србије. Како су и највиши акти у СФРЈ постали формализовани вид „друштвених договора“, постало је практично немогуће постићи договоре који би довели до усвајања одговарајућих закона у разним важним областима, почев од народне одбране, преко просвете до „друштвеног планирања“. Ово је потпуно блокирало јединственост управљања СР Србијом у овим областима. Најзад, специфични положај „фактички независних“ САП је омогућио покрајинама фактичко право апсолутног вета и на промену републичког устава.

Поглавље VII - Двоструко двојство бића покрајине: квази-држава и ДПЗ на републичком и на федералном нивоу

Према својој природи, ово поглавље представља правно теоријску, јавно-управну, правно филозофску и правно-социолошку расправу о „правном бићу“ покрајина у Србији током доба друге Југославије.

Поглавље се бави „правним бићем“ покрајина и у смислу процеса „одумирања државе“ упоредно разматра природу покрајине као врсте државне, претежно управне територијалне јединице власти, и природу покрајине као ДПЗ у битно социологизованом поретку јавног-права друге Југославије. „Одумирање државе“ је у Србији значило да се ДПЗ истог или приближно сличног територијалног опсега у растуће битном самоуправном поретку изједначују, а да се хијерархијски виши територијални облици државе брже разграђују. Током ове разградње, Уставом СФРЈ је савезна држава доделила самосталну власт покрајинама у Србији. Ово савезно претварање покрајина у квази-државе је легитимисано битношћу самоуправног „хоризонталног повезивања“ над републичким „вертикалним повезивањем“ и очекивањем да ће пред инструментима друштвеног самоуправљања (друштвени договори и самоуправни споразуми) императивни правни акти сасвим изгубити важност. Очекивана ефикасност социјалистичког самоуправног друштва је сматрала неминовним да ће улогу општих правних аката преузети инструменти усаглашавања заједничког интереса.

Наглашена територијализација федерације је регионална руководства одвела супротним правцем од усаглашавања заједничког општег интереса. Републике и са њима изједначене покрајине су се држале својих посебних заједничких интереса. Како су две САП постале „чиница федерализма“ које нису „чланице федерације“, оне су унутар СР Србије, као асиметричног дела федерације, показале сву негативну моћ акцелерације супротстављености посебног заједничког интереса покрајинских руководства понаособ са општим заједничким интересом републике као целине. Овим су САП као две ДПЗ у социјалистичком самоуправном поретку СР Србије постале ступор сваке промене. Њихова незаинтересованост за „друштвено договарање“ је принудила моћне кредитне установе и друге привредне субјекте СР Србије да створе амбијент у којем су привредни субјекти употребљавали „самоуправне споразуме“ у смислу класичног комерцијалног уговорног пословања трговинског права заснованог на добити.

Како је финансијска и пословна пракса у СР Србији показала да су обе САП привредно зависне од сарадње са привредним субјектима из тзв. „уже Србије“, обе САП су безуспешно покушавале да нађу политичког, финансијског и привредног ослоња у развлашћеној федерацији. Све се завршило попутним колапсом аутархичних привреда САП на привредном подручју СР Србије као целине, на којем је привреда почела да послује на класичним начелима трговинског права у циљу добити чиме је једино било могуће вршење привредног промета.

Поглавље VIII - Покрајина као чинилац ометања самосталне управе Републиком Србијом

Ово поглавље је продубљење анализе две нарочито деструктивне последице којима су проширене покрајинске надлежности оптеретиле остварење републичких овлашћења.

Аутор разматра формално нормирану обавезу давања сагласности САП за доношење општих прописа СР Србије. Тај правни инструмент је био уведен у сврху заштите покрајинског интереса као вида заштите покрајинске децентрализације СР Србије од централизма и републичког етатизма. У стварности се показало да је смисао тог инструмента постао блокирање доношења прописа „од интереса за СР Србију као целину“.

Заштита САП од републичког етатизма се у условима напуштања хијерархије правних аката и претпоставке надлежности у корист САП показала као фактичко суужење републичке власти на простор „уже Србије“ и оквир за слободну централизацију и етатизацију обе САП на њиховим територијама.

Поглавље - IX Покрајинска управа као чинилац распада привредног система Србије

Поглавље садржи анализирање покушаја Председништва СР Србије да добро фундираним елаборатом заинтересује политички врх СФРЈ приказујући неодрживи положај СР Србије, која је постала асиметрични део федерације у којем се, после доношења *Устава СФРЈ* 1974. и *Закона о удруженом раду* 1976. г, дисфункционалност само увећава. Упоредна правно-политичка и економска анализа је показала да је извор дисфункционалности надмоћни правни положај САП над СР Србијом. Ради тога, посебно треба аналитички размотрити документ радне групе Председништва Србије из 1977. г: *Социјалистичка Република Србија и аутономне покрајине у њеном саставу – уставни положај и пракса*. Тај документ је био државна тајна, помињан је под колоквијалним називом „Плава Књига“. Документ су, како изгледа, формално прихватила двојица челних људи друге Југославије (Ј. Броз и Е. Кардељ), али га је владајући режим уз њихову прећутну сагласност одмах грубо занемарио.

Руководство САП Косова није марило за „Плаву књигу“, пошто је покрајинском руководству одговарао аутархични положај, осећајући се стабилно ван домашаја власти Србије, а располажући развијеном енергетиком, индустријом и сировинском базом. Много већу узнемиреност је „Плава књига“ изазвала у руководству САП Војводине, које је деценијама настојало да без сопствене сировинске базе и одговарајуће енергетике створи властити привредни систем заснован на тешкој индустрији и високој технологији занемарујући пољопривреду. Бројни стручни елаборати, извештаји, информације и други акти одговарајућих

управних органа САП Војводине (сви тајног карактера), показивали су покрајинском руководству да покрајина потпуно зависи од привредног система СР Србије као целине. Упркос томе, руководство САП Војводине је трудом Покрајинске комисије за уставна питања Скупштине САП Војводине, после неколико парцијалних покушаја а након Кардељеве и Брозове смрти, током 1981. г. саставило свој одговор на „Плаву књигу“ руководства СР Србије, под називом *Остваривање уставног положаја СР Србије и социјалистичких аутономних покрајина*.

Проблем односа СР Србије и њених покрајина је од 1977. г. разматран као проблем уставно-правне природе. Међутим, уставно-правна област је била подручје у којем проблем није могао да се прикрије од јавности. Стварни проблем се генерисао у областима јавне управе и управљања привредним системом СР Србије, где је остајао скривен од јавности у радним и стручним телима и документима строге поверљивости. Стварни извор проблема је била незаинтересованост руководства обе САП за општи заједнички интерес СР Србије.

Поглавље Х - Покрајине као чинилац „обуздавања“ Србије

Поглавље је историјско-политиколошка расправа о политичко-историјском чиниоцу супротстављања српској државности, који се у комунистичком покрету активно одржавао и имао својство материјалног извора јавног права друге Југославије. Догматски став о Србима и Русима као непоправљиво антипрогресивним народима који треба да буду уништени створио је Фридрих Енгелс кроз чланке објављене у *Новим рајнским новинама*. Став о српском империјализму је међу марксистима Европе током Балканских ратова својом публицистичком делатношћу додатно пропагирао Лав Бронштајн *Троцки*. Већ је први председник ЦК КП Југославије и стварни организатор ЈКРС „Пелагић“ Лазар Вукичевић (пореком са територије Војводине) 1918. г, једним страсно аутошовинистичким говором, најавио „крваву освету“ ради прочишћења српског народа. Велики светски углед српских социјалиста (настао због одбијања подршке ратном буџету 1914. г) пред бољшевицима тренутно је нестао чим су Драгиша Лапчевић и Живко Топаловић одбили да се ставе у службу Коминтерне напустивши конгрес уједињења ЈКРС(б) у Вуковару 1921. г.

Коминтерна је Краљевину СХС сматрала творевином „великосрпског хегемонизма“, односно инструментом превласти „великосрпске буржоазије“ која кроз „српски национализам“ шири „србијански централизам“, због чега југословенску државу треба разбити. Врхунац ових комунистичких идеја деструктивних по Југославију је досегнут на „Дрезденском конгресу КПЈ“ 1929. г, када су у руководству КПЈ смењени „интелектуалци“ као реметилачки фактор, највиши српски руководиоци осуђени као „десна фракција“, потом намамљени у Москву и ликвидирани. На „Дрезденском конгресу КПЈ“ је донета изричита одлука да југословенска држава буде растурена.

Иако је Коминтерна, па тиме и КПЈ касније ублажила став према Југословенској држави, сводећи свој програм на федерализацију земље са покрајинским аутономијама за Војводину и КиМ, дух нетрпељивости, подозривости и приписивању историјске кривице Србији је опстао. На простору КиМ су српски колонисти доба прве Југославије виђени као угњетачи Албанаца. У Војводини је КПЈ доба „Дрезденског конгреса“ српско становништво изричито

сматрала непријатељским за револуционарни преображај друштва, осим малобројних Срба који су били расположени за сарадњу са хрватским националистима. Такве је КПЈ почела да назива „Пречанима“. На чињеницу да је деструктивни антисрпски дух „Дрезденског конгреса“ остао жив у КПЈ, изричито је јавност нашег доба подсетио члан ЦКСК СР Србије Душан Чкребић. Истинитост ове чињенице у науци је била видљива још 1978. г. у докторској дисертацији члана ЦК СК Војводине Милана Малог о аутономији САП Војводине из 1978. г. Шта више, аутошовинизам је у његовом раду најзначајнији политички чинилац аутономије Војводине: **„За политичку свест Војвођана и адекватно изражавање посебности и самосталности Војводине, најзначајнија је била борба против хегемонизма и централизма Срба, односно српске државе, те великосрпског национализма“**. Посебан значај ових речи је и у томе што је ово била једина научна дисертација о аутономији Војводине током трајања друге Југославије, а научних монографија о аутономији Војводине за све то доба није уопште било.

Својеврсна „србофобија“ се једнако развијала кроз доба револуционарног милитаризма и етатизма друге Југославије. Развојем социјалистичког самоуправљања и преображаја „одумируће државе“ у ДПЗ, на Србију, односно српско руководство се уз подозревања на „хегемонизам“, „централизам“, „национализам“ придодало и подозревање на „етатизам“.

Положај Србије у јавно-правном поретку друге Југославије био је спутан тиме што је одмах по ослобођењу 1945. г. почела да се развија ка асиметричном статусу у федералном поретку државе. Тај њен статус је оптерећиван растућом дисфункционалношћу у корист што веће самосталности покрајина. Руководство федералне државе је најзад узурпирало надлежност СР Србије, доделивши њеним САП статус фактички изједначен са републичким статусом. Да је руководством друге Југославије владао све већи страх од Србије као политичка доминанта која се развија, сведоче речи македонског савезног функционера Крсте Црвенковског, које су лапидарно изразиле „србофобни“ догматски императив: „Слаба Србија – јака Југославија“.

Брионским пленумом СКЈ 1966. г. је југословенско комунистичко руководство спровело чистку кадрова који су се залагали за снажна јавно-правна овлашћења југословенске федералне државе. Били су то кадрови који су поштовали развој социјалистичког самоуправног друштва, али нису пристајали на развлашћивање југословенске државе. Били су то српски кадрови у СКЈ, на високим положајима у савезним оранима власти. Након Брионског пленума СКЈ, дошло је до усвајања савезних уставних амандмана 1968-1971. г. којима су обе САП од савезне државе добиле овлашћења као да су републике, а СР Србија претворена у нефункционални асиметрични чинилац федерације, у којој њене САП ометају управу. Развлашћивање Србије које је обављено савезним уставним амандманима 1968-1971. окончано је развлашћивањем СФРЈ Уставом 1974. г.

Поглавље XI - Смисао АП у Србији током друге Југославије

Без обзира на етиологију, општи и посебни појам аутономије који одређују њену сврху, историјска искуства јавног права друге Југославије дају грађу за разматрање смисла аутономних покрајина у другој Југославији. У том контексту се одмах правилно увидело да је смисао аутономије очување мањинских посебности.

Чудо је да југословенски марксисти, као присталице економистичког става о друштву, нису много пажње обратили на особитости привредног система подручја

две аутономије у Србији. Војводина је равничарско и изразито аграрно подручје, али покрајинско руководство Војводине је изузетно настојало да свој привредни систем гради на бази индустрије и технологије, запостављајући пољопривреду као природно преимућство подручја. Косово и Метохија су због минералног, енергетског и пољопривредног богатства у другој Југославији доживели огроман раст, који је узрокован управо инвестицијама руководства Р. Србије. На жалост, „повратна спрега“ високих инвестиција и огромног наталитета је онемогућила раст стандарда становништва КиМ, јер привредни раст није пратио и раст дохотка *per capita*. Једини домаћи аутор, који је привредне особености подручја видео као битну особеност територијалне аутономије, био је Јован Ђорђевић.

Страх од Србије је у Војводини био присутан као битан чинилац политичке свести, а на Косову и Метохији у виду албанског национализма. Србија је у покрајинама наглашено представљана као сила централизације, а самосталност САП од републичког руководства се сматрала противтежом српском „етатизму“ и „централизацији“.

Након уставних промена 70-тих година, испоставило се да је привредни смисао новог статуса покрајина у Србији ометање развоја привредног система Србије у Југославији, а да је јавно-правна сврха САП у СР Србији да својим квази-државним статусом постану битан чинилац хроничне нефункционалности Србије.

4. Основне хипотезе од којих ће се полазити у истраживању

Кандидат је у плану дисертације и при одбрани плана сам назначио и у основним цртама образложио полазне хипотезе које ће настојати да научно обради, верификује и докаже приликом израде дисертације:

Војни карактер настанка Србије и њених покрајина у доба друге Југославије: формирање АП Војводине и АО Косова и Метохије у Србији је извршено током рата, под руководством и контролом регионалних штабова НОВ и ПОЈ, да би се ове области током заседања АСНО Србије присајединиле федералној Србији, што је накнадно уважио АВНОЈ на свом Трећем заседању 1944. Уставни положај ове политичко-територијалне јединице је уставно-правно регулисан 1946. г. као вид аутономних јединица у Србији према обрасцу који је примењиван у СССР.

Партијска држава у форми „комунизма савета“: након 1948. г. је домаће комунистичко руководство покренуло процес преображаја поретка јавног права по моделу холандског комунисте Антона Панекука и идеолога „комунизма савета“. Руководство државе није одустало од руководеће улоге комунистичке политичке организације, тако да је јавно-правни поредак и политички систем почео да се развија као привидни „комунизам савета“, а суштински остао вид „партијске државе“. Овим моделом је развијено „социјалистичко самоуправљање“ надовезавши се на домаће самоуправне традиције, у сврху спровођења Лењинових препорука о процесу „одумирања државе у социјализму“.

Развој асиметричног федерализма Југославије и фактичко изједначење моћи поркајина са федералним јединицама: процес „одумирања државе“ је додатно компликован развојем асиметричног југословенског федерализма уз

напуштање хијерархије правних аката и вертикалне поделе власти. Србија је у том поретку била једина федерална јединица у којој су установљене аутономне јединице. Током преображаја федерализма, аутономне покрајине у Србији су стицале све већа овлашћења, док је југословенска федерација развлашћивана. У процесу измена уставних решења након 1963. г, српске покрајине су стекле нарочито велика овлашћења налик државним. Уставним решењима 1974. г. покрајине су фактички изједначене са федералним јединицама. Унутрашњи правни поредак СР Србије је тада дефинитивно оптерећен покрајинама.

Деструктивни значај немогућности постизања „заједничког интереса“ Србије и њених покрајина: домаћа најопштијих правних аката „од заједничког интереса“ за Републику као целину је на територији покрајина као квази-држава ограничаван на простор „уже Србије“, тј. простор „ван покрајина“. Чак и овако сведена надлежност власти СР Србије додатно је оптерећена обавезом давања покрајинског мишљења и претходне сагласности у процесу доношења највиших републичких правних аката. Покрајинском опструкцијом изазвано је „спољашње кашњење“ регулисања важних области друштвеног живота на територији „уже Србије“.

Неадекватност самоуправних општинских аката у „усаглашавању“ са покрајинама и распад јединственог привредног система Србије: упорно настојање да се ефикасност рада управе надомести „самоуправним споразумевањем“ и „друштвеним договарањем“ није успело да превазиђе опструкцију правних механизма јавног права у „држави која одумири“. Шта више, показало се да је уставноправни проблем односа Републике Србије са покрајинама само видљиви део проблема који се не може сакрити. Покрајине су као квази-државе у СР Србији стекле право да опструирају доношење аката које је нормативно регулисала управа, нарочито управа привредним системом. Дубински проблем се у СР Србији развио у области управљања „економском базом друштва“, односно управног права у привреди. Ова област је комунистичкој доктрини и пракси управљања била суштински најзначајнија, још важнија од управе државним апаратом, јер се теже надзирала и контролисала. Проблем супротстављања покрајина Републици Србији је напредовао од нефункционалности привредног система, потом кроз све остале управне области јавног права, да би се тек на крају превалио у нефункционалност и довео до опструирања уставног поретка.

Криза функционалистичког правног гледишта и слепило за логички оксиморон друштвено-политичке заједнице: тумачење јавног права са социолошког становишта у виду функционалистичког гледишта на право је у српској теорији јавног права постало водеће далеко пре настанка Југославије. У првој Југославији је напредовало у делима Ђорђа Тасића и Слободана Јовановића, а у другој Југославији добило је нову снагу трудом Радомира Лукића. Тог становишта су се придржавали Јован Ђорђевић и Никола Стјепановић, након којих је наступила криза употребе функционалистичког становишта у праву. У доба социологизације правног поретка „социјалистичким самоуправљањем“, појавио се и проблем усаглашавања јавних интереса. Српски правници нису обратили пажњу да је проблем интереса социологија обрадила још у доба аустријског социолога Густава Раценхофера. Он је упозоравао да је сила државне власти државе крајњи чинилац решавања сукоба друштвених интереса кад сви суптилнији чиниоци

закажу. Уместо тога, пред распад СФРЈ се јавила демагогија о „плурализму самоуправних интереса“ и њиховом „усаглашавању“ врло компликованим механизмом стварања „самоуправних општинских аката“ на нивоима ДПЗ. Криза функционалистичког гледишта у домаћој теорији није препозната. Употреба социолошког формализма, би указала на кључни значај правне науке у нормативно-теоријском одређивању појава, што је још у доба прве Југославије објавио Питирим Сорокин критикујући социолошки формализам. Ипак, остајало се при функционалистичком становишту које је допуњавано социолошко-радним гледиштем. Домаћа теорија нарочито није препознала супротстављеност концепта друштва и заједнице, о чему је експлицитно писао водећи теоретичар социолошког формализма Фердинанд Тенис. Уместо тога, веровало се да је друштво и заједницу могуће повезати у „јединство супротности“ - логички оксиморон. Ово парадоксално становиште је у Југославији усвојено као догматска истина и избежавана је логичка анализа концепта ДПЗ.

Недостатак конзистентне теорије домаћег појма политичко-територијалне аутономије: о правном појму аутономије у Србији доба друге Југославије, покрајински стручњаци нису дали позитивног доприноса ни у теорији, ни у пракси. Кандидату је познато да су покрајински теоретичари настојали да феномен АП у Србији некако вежу за југословенски федерализам (Аксић, Мелвингер, Ботић, Фира), али нису били у стању да одреде појам аутономије. Шта више, у Војводини су се трудили да ексклузивни положај своје покрајине „оснаже“ износећи историјске неистине, а на Косову и Метохији су улични демонстранти наметали захтев да Косово постане република. Једино је Јован Ђорђевић дао обриси општег појма аутономије и концептуално одредио чињенице „функционалне аутономије“ каква постоји у домаћем јавном праву. Упозорио је на бркање територијалне аутономије с појмом федералне јединице. Регистровао је проблем „дифузног суверенитета“ који се у упоредном праву јавља при поимању територијалне аутономије која тежи осамостаљењу. Упозорио је на „неоригиналност“ уставне власти аутономије. Чак је наговестио постојање колективних права у вези регионалне аутономије. Особито је важно што је појам територијалне аутономије Ђорђевић видео у „регионализму“, појави која је суштински различита од регионалне самоуправе. Стога је најпре упозорио на лексичку истоветност значења речи „аутономија“ и „самоуправа“, објашњавајући битну правно-семантичку различитост смисла ових речи. Изузетно је важно што је Ђорђевић утврдио да се суштински чинилац домаћег концепта аутономије налази у привредном систему, односно у привредном планирању које је било интегрална област јавног права доба друге Југославије. Овај чинилац теоретичари са територије покрајина нису помињали.

Збрка традиционалног народног поимања самоуправе, „социјалистичког самоуправљања“, децентрализације, регионализма и партијске управе државом: развој концепта самоуправљања је био идеја водиља историјског развоја државног уређења Србије. Заснован на старом народном уверењу о древности народног права на самоуправу, нарочито се развио након ослобођења и уједињења 1918. г. У то доба је постигнуто својеврсно сагласје раније супротстављених теоријских ставова према којима је вертикална подела државне власти заснована на позитивним прописима (Ђ. Тасић) са локалном самоуправом. Утврђено је да вертикална подела управне власти не противречи вишестепеној

локалној самоуправи, јер децентрализација није супротност централизацији, већ да је супротност централизацији регионализам (Ф. Никић). Још почетком 20-тих година је Покрајински одбор ДС за Војводину разумео сагласје централизације и децентрализације, а покрајински регионализам назвао „савршеном конфузијом“. У првој Југославији је, моделом децентрализације сагласне са територијалном самоуправом, постигнута тростепена локална самоуправа, функционално повезана са децентрализованом управном влашћу. У том поретку су тарнспарентно подељени изворно самоуправни, пренети и поверени послови управе, а улога централне управе ограничена на оцену законитости и надзор целисходности поверених послова. Чак кад је доба диктатуре монарха увело четврти степен територијалне поделе (бановине), није битно нарушено сагласје централне са нецентралном самоуправном власти. Кандидат је већ објавио научни рад у којем је обрадио ове феномене у доба прве Југославије. Настојаће да у дисертацији обради наставак тог процеса у другој Југославији. Наиме, комунистички поредак је увођењем совјетског обрасца федерализма, Панекуковог модела самоуправљања и великих локалних самоуправа и претварањем покрајина Србије у квази-државе увео проблеме који су нарушили равнотежу државне структуре и подстакли регионализам на свим нивоима територијалних јединица.

Развој „регионалног централизма“ у покрајинама: по питању покрајина, у Војводини, још је 50-тих година било политичара којима је било јасно да проширивање овлашћења покрајинске аутономије представља развој регионалног централизма насупрот централној власти Србије, и да ће то бити највећи проблем привредног развоја (Ј. Веселинов). Крајем 60-тих година се у правној теорији јавио став да домаћим јавним правом преовладавају начела персоналности и територијалности (Д. Кавран).

„Деетатизација“ као пут у квази – државност и обнова државности ради јединственог функционисања привредног система: развлашћивање федерације и „деетатизација“ су у другој Југославији, парадоксално, покрајине претворили у квази-државе. Оне су ради интереса сопствене централне власти на својој територији онемогућиле домашај републичког права на својој територији и свеле републичку власт на границе „уже Србије“. Шта више, и на територији „уже Србије“ опструисале су републичку власт. Овим је након 1974. г. коначно разбијена управа привредног система СР Србије на три одвојена подручја. Неуспех превладавања правне подељености „одумируће државе“ у СР Србији, инструментима „удруженог рада“ и „радничког самоуправљања“, у пракси је показао немогућност „друштвеног договарања“. Парадоксално, показало се да „самоуправно споразумевање“ и „радно удруживање“ представљају форме комерцијалног пословања и привредног удруживања које су у потпуности засноване на приватним пословним интересима привредних субјеката. У том смислу, Република Србија је обнављала јединствени привредни систем на целој својој територији. Овај процес градње привредног јединства републичког подручја два покрајинска централизма више нису могли да блокирају.

5. Методи који ће се у истраживању применити

На основу предложеног плана дисертације и његове одбране, уверили смо се да кандидат влада општим методом друштвених наука и правно-историјским методом, као и да је током образовања стекао потребне методолошке вештине за сложену и особиту тему коју је изабрао. У ту сврху, нарочито познаје: теорију уставног права, теорију федерализма, теорију политичког система, теорију јавне управе, теорију привредног система и економске политике. Уз познавање политичке историје и националне историје, познаје и општу историјску методологију. Такође, познаје теорију државе и права, како и правну социологију. Последње је важно због битно социологизоване природе јавног поретка СФРЈ, а кандидат показује способност редуктивне примене посебних метода при разматрању споредних феноменолошких оквира, како не би нарушио основни правно-историјски оквир рада. Кандидат уважава историјске и савремене ставове правне струке о теми и допуњује их ставовима политикологије, социологије и других наука. У свом научном становишту испољава способност раздвајања битног од важног, а у оквиру овог методског категорисања врши градације. Уочава чиниоце феномена, рашчлањује их на чиниоце, диференцирано и јасно именује, дајући првенство нормативним чиниоцима као формалним изворима права. При томе, ненормативне чиниоце (политиколошке, социолошке, економске) посматра као материјалне изворе права у смислу теорије државе и права, а у складу с њиховом битношћу, односно важношћу, како су се они у историјској еволуцији посматраних феномена испољили.

Правно-теоријска методолошка апаратура коју кандидат примењује је основни инструмент тумачења појава, и у том смислу на овако сложену тему гледа непристрасно, тумачи је контекстуално, еволуционистички, а у складу с правилним вредновањем догматског, вредносног и логичког тумачења. У вези системског и контекстуалног тумачења сложене теме, показује умесне дигресије, сажете а потпуне и редуковано их разматра, у смислу:

- Представљања политичко-идеолошких становишта која су у дато доба била од одлучујућег значаја за истраживање теме.
- Социолошког значаја и структурисања посматране теме.
- Економског чиниоца који је у посматрано доба битан због социолошко-економистичке природе владајуће марксистичке идеологије и значаја привредног система у феномену јавне управе датог доба.
- Разматра владајућа становишта руководећих политичких чинилаца о посматраним феноменима, посебности теоријских гледишта оновремених аутора, кризу и недостатке методологије посматраног доба, те указује на могућности којима су се методски проблеми могли превазићи.

Као полазни основ структурисања топичког оквира у раду кандидат балансирано користи постојеће монографије, посебне научне тематске радове о теми и документарне изворе, уз усмено консултовање са одговарајућим научним истраживачима и стручним познаваоцима феномена којег истражује.

6. Очекивани резултати и научни допринос

С обзиром на избор и дефинисање теме, њено структурисање и способност методског приступа, кандидат је показао настојање да научним радом обухвати феномен положаја покрајина у јавном праву Србије у другој Југославији. Према до сада показаним способностима, очекујемо да ће приказати феномен у његовој вишеслојној природи, са јавно-правног становишта, те у оквиру тог становишта, са правно-теоријског, нормативног, јавно-управног, привредно-системског и правно-социолошког гледишта. У том смислу, ауторово становиште о суштински управном карактеру јавног права друге Југославије је ново, што ће настојати да аргументује, односно докаже. Кандидат сматра да су две аутономије у Србији доба друге Југославије настале политичком вољом КПЈ, установљене управном делатношћу војних органа, а потом доживеле еволуцију свог положаја мењајући статус вољом КПЈ преобразене у СКЈ кроз формално нормирање које је вршено делатношћу највиших цивилних органа државе. Стицање двоструког двојног карактера („квази државе“ и ДПЗ у федералном поретку СФРЈ и унитарној СР Србији) је Југославију одвело у „асиметрични“ (кон)федерализам, а СР Србију у нефункционално стање републичке јавне управе, које је трајало до распада јединственог руководећег, суштински управног ауторитета СКЈ.

Избор теме кандидата даје прилику да се о овој сложеној теми једним целовитим научним делом изјасни правно-историјска научна дисциплина. До сада се овом темом бавила наука националне историје, али није понудила целовито дело. Значајно је то што кандидат познаје и додатно истражује мета-правне чиниоце регионализма и аутономије доба прве Југославије. Ова тема у нашој науци није дотакнута посебним радовима правно-историјске научне дисциплине. Научни значај кандидатовог рада има додатни потенцијал у томе што он за полазишта узима одговарајуће историјске монографије. Кандидат је показао осећај за правну епистемологију појава које су услед веома апстрактног функционалистичког гледишта о феноменима надлежности, права, овлашћења, делокруга рада, послова, атрибуција и компетенција нарочито изазвале збрку у струци и науци поводом теме положаја покрајина у Србији. Ови феномени су битно управно-правне, односно јавно-управне природе, а у вези односне теме их чак и образовани правници тешко диференцирају. У смислу епистемологије, кандидатово становиште о правно-социолошким гледиштима у домаћој правној теорији указује да социолошки формализам нужно истиче мериторност правне науке о суштини битних поимања социологије о држави.

Пошто кандидат сагледава проблем еволуције положаја покрајина од политичко-административне аутономије до „квази државе“ у Србији, чинилаца „асиметричног федерализма“ Југославије и логички двоструко парадоксалних ДПЗ, дисертација би могла представљати ново научно разматрање јавног поретка доба друге Југославије. Садржински истраживање може показати и све дефинитивне, недефинитивне и концептуалне покушаје поимања покрајина, као и теоријске и практичне чиниоце тог поимања у односном времену. Тако може и разјаснити последице примењених правних решења и њихову (не)усклађеност с политичком вољом која је руководила преображајима правног положаја покрајина у јавно-правном поретку Србије у другој Југославији. Истраживањем садржине до сада непознатих документарних извора, дисертација ће науци пружити нова сазнања и

увиде. У сваком случају, пред научном јавношћу ће први пут бити објављена фамозна „Плава књига“ руководства СР Србије и њена анализа са становишта правно-историјске струке.

7. Закључак

На основу претходно наведеног, Комисија је мишљења да се тема докторске дисертације, под насловом „**Положај покрајина у домаћем систему јавног права Србије у другој Југославији**“ кандидата Душана Ковачева, може прихватити, те зато предлаже Наставно-научном већу Универзитета у Београду – Правног факултета, да одобри њену израду под менторством проф. др Зорана Мирковића.

У Београду,
14. јун 2024. године

ЧЛАНОВИ

КОМИСИЈЕ:

Др Зоран Мирковић
редовни професор Универзитета у Београду – Правног факултета

Др Добросав Миловановић
редовни професор Универзитета у Београду – Правног факултета

Др Мирослав Ђорђевић
доцент Државног универзитета у Новом Пазару,
Департман за правне науке

8. Прелиминарни списак литературе

Историјске монографије:

- Јелена Попов (2001) *Војводина и Србија – из историје војвођанске аутономије*. Ветерник Лдиј.
- Бјелилца, Слободан (2015. и 202) *Спорови око аутономије Војводине I и II*. Београд. Службени гласник.
- Вукадиновић, Игор (1821) *Аутономија Косова и Метохије у Србији (1945-1969)*. Београд. Балканолошки институт САНУ.

Научни радови:

- Autonomija Vojvodine : izabrani spisi*. (1976) Novi Sad. Centar PK SKV za političke studije i marksističko obrazovanje .
- Ботић, Милорад (1967) *Аутономија Војводине у систему југословенске федерације: уставни амандмани и нацрт Уставног закона Социјалистичке Аутономне Покрајине Војводине*. Гласник Адвокатске коморе Војводине, стр. 1-15
- Gajinov, Todor (1987) *Aktuelne promene u Ustavu SAP Vojvodine*. Novi Sad. Pravo: teorija i praksa : časopis Saveza udruženja pravnika Vojvodine. God. 4, br. 12, 1987, str. 20-30.
- Đukić Veljović, Zlatija (1987) *Raspodela zakonodavne funkcije izmedju federacije, socijalističkih republika i socijalističkih autonomnih pokrajina u razvoju jugoslovenske federacije*. Niš. Federacija i federalizam, 1987, str. 218-230.
- Јовичић, Миодраг (1989) *Косово - интегрални део Србије : историсјки и уставноправни аспект*. Правни живот: лист за правна питања и праксу. Год. 38, бр. 6/7, 1989, стр. 1009-1016.
- Ковачевић, Миливоје (1976) *О конституисању Војводине као Социјалистичке Аутономне Покрајине*. Нови Сад. Матица Српска, Зборник за друштвене науке, бр. 61, 1976, стр. 207-216.
- Кончар, Ранко (1979) *Идеја о аутономији Војводине у политици КПЈ*. Нови Сад.
- Кораћ, Максим (1990) *САП као саставни дио СР Србије и конститутивни елемент СФРЈ по уставима из 1974. године*. Приштина: Јединство ; Београд : Научна књига : Књижевне новине; Титоград [и.е.] Никшић : Универзитетсак ријеч.
- Марковић, Ратко (1990) *Зашто Косово не може постати Република*. Косово: прошлост и садашњост, стр. 164-172.
- Marković, Ratko (1988) *Ustavni položaj Srbije*¹. Aktuelni problemi ustavnih promena : (komplet referata) str. 11.
- Попов, Чедомир (1963) *Одјеци одлука другог заседања АВНОЈ-а у Војводини*. Београд. БИГЗ.
- Поповић, Славољуб (1985) *Однос органа управе СР Србије према покрајинским органима управе*. Ниш. Зборник радова Правног факултета у Нишу; бр.25. 1985, стр. 19-26.
- Petrović, Milan (1988) *Odnosi SR Srbije sa pokrajinama u njenom sastavu*. Aktuelni problemi ustavnih promena: komplet referata, 1988. Str. 219-237.
- Popov, Jelena (1974) *Glavni narodnooslobodilački odbor Vojvodine : 1943-1945*. Novi Sad : Institut za izučavanje istorije Vojvodine, 1974. Novi Sad : Prosveta. Str.

¹ У изворнику недостаје само Марковићев реферат, иако је наведен у садржају.

- 367-421.
- Pupić, Borivoje (1977) *Odnosi federalizma u zakonodavnoj sferi - položaj socijalističkih autonomnih pokrajina*. : Zbornik radova. God. 11, 1977, str. 27-42.
- Saliu, Kurteš (1985) *Nastanak, razvoj, položaj i aspekti autonomnosti Socijalističke Autonomne Pokrajine Kosovo u Socijalističkoj Jugoslaviji*. Priština. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva Socijalističke Autonomne Pokrajine Kosovo.
- Saliu, Kurteš (1987) *Evolucija principa autonomije u Jugoslaviji*. Federacija i federalizam, str. 360-369.
- Sova, Rudi (1985) *Prva skupština izaslanika naroda Vojvodine*. Novi Sad. Pravo: teorija i praksa: časopis Saveza udruženja pravnika Vojvodine. God. 2, br. 10, 1985, str. 3-9.
- Томић, Зоран (1988) *О правном положају СР Србије и социјалистичких аутономних покрајина*. Београд. Анали Правног факултета у Београду: тромесечни часопис за правне и друштвене науке. Год. 36, бр. 4, 1988, стр. 467.
- Фира, Александар (1969) *Уставни закон САП Војводине*.
- Хаџи, Коста (1979) *Нацрт Уставног закона Соц. Аут. Покр. Војводине на дискусији у Адвокатској комори АПВ*. Нови Сад. Гласник Адвокатске коморе Војводине. Год. 18, бр. 1, 1969, стр. 23.
- Саса, Ђорђе (1998) *Problem ustava i ustavnosti autonomne pokrajine*. Ниш. Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu. Br.28, 1988, str. 23-28.

Прописи (према годинама доношења) :

- Устав ФНРЈ* (1946), Сл. лист ФНРЈ, БГ
- Устав НР Србије* (1947) Службени лист НР Србије, БГ
- Статут Аутономне Покрајине Војводине у Народној Републици Србији* (1948) ИП АПВ, НС.
- Статут Аутономне Косовско-Метохијске области у Народној Републици Србији* (1949) Прогрес, Приштина.
- Нови Устав Федеративне Народне Републике Југославије; Уставни закон од 13. I. 1953 и Устав од 31. I. 1946 (делови који нису укинати)* (1953) Сл. лист ФНРЈ, БГ.
- Нови устав Народне Републике Србије; Уставни закон од 1953; Устав од 1947: (неукинуте главе); Статут АП Војводине; Статут Аутономне Косовско-метохијске области.* (1953) Сл. лист ФНРЈ, БГ.
- Устав Социјалистичке Федеративне Републике Југославије* (1963) Службени лист СФРЈ, БГ.
- Устав Социјалистичке Републике Србије; Уставни закон Социјалистичке Аутономне Покрајине Војводине; Уставни закон Социјалистичке Аутономне Покрајине Косова: са уставним амандманима, уставним законима, објашњењима и регистрима појмова* (1972) Савремена администрација, 1972. БГ.
- Устав Социјалистичке Федеративне Републике Југославије* (1974)
- Устав Социјалистичке Аутономне Покрајине Војводине и Уставни закон за спровођење устава Социјалистичке Аутономне Покрајине Војводине* (1974)
- Устав Социјалистичке Аутономне Покрајине Косова: са Уставним законом о спровођењу Устава Социјалистичке Аутономне Покрајине Косова* (1974)

Докторске дисертације (према годинама израде) :

- Аксић, Станоје (1965) *Положај аутономних јединица у уставном систему СФРЈ са посебним освртом на положај и развој Аутономне покрајине Косова и Метохије*: докторска дисертација. Београд. ПФ БУ. Универзитетска библиотека Светозар Марковић, РД 2724 (Дисертацију је објавила Научна књига 1967. г. у Београду)
- Ferović, Abedin (1973) *Autonomne jedinice u savremenim ustavnim i političkim sistemima i položaj SAP Kosova u Jugoslaviji*: doktorska disertacija. Beograd. PF BU. Univerzitetska biblioteka Svetozar Marković, RD 5286 IN: 003064389
- Mali, Milan (1978) *Socijalistička autonomna pokrajina u društvu – političkom i ustavnom sistemu SFRJ sa posebnim osvrtom na SAP Vojvodinu*: doktorska disertacija. Beograd. FPN BU, Univerzitetska biblioteka Svetozar Marković, RD 6028

Необјављени документарни извори (према времену састављања):

- Актуелни проблеми привреде Војводине и могућности њеног развоја: Аналитичка студија са пројекциом развоја 1957 – 1961.* (1956) Београд. Економски институт. Студија. Констатације о застарелости индустрије и заостајању, паду дохода РС и ниским улагањима и концепцијско неразумевање покр. и реп. руководства о улагањима и обиму развоја.
- Актуелни проблеми привреде Војводине и могућности њеног перспективног развоја* (1957) Записник са седице ПК СКС за Војодину, 31. октобар 1957. [АВ Фонд 334]. Известилац Геза Тиквицки.
- Регионални аспект развоја привреде у СР Србији* (1959) Републички завод за привредно планирање. Београд. Децембар 1959.
- Осврт на питања у вези са развојем индустрије Војводине* (1960) Републичко извршно веће. Београд. Документ је познат под колоквијалним називом *Сива књига*, оспорава податке добијене од Војводине.
- Проблем дугорочног развоја привреде Војводине* (1960) Београд. Економски институт. Елаборат је познат под називом *Бела књига*.
- Предлог перспективног плана развоја Војводине* (1961) Нови Сад. Скупштина АПВ, фебруар(?) 1961.
- Дамјанов, Будимир; Миливоје Когачевић (1961) *Информација о неким важним питањима Нови Сад* [АВ фонд 196 кут. 120]. Дамјанов у рад на развоју аутономије Војводине укључује Завод за јавну праву и Адвокатску комору Војводине.
- Аутономна покрајина Војводина: Положај и права* (1961) Нови Сад. Завод АПВ за јавну управу, Радна група за проучавање уставних и статутарних питања. [АВ фонд 198 кутија 140]. Стварни писци документа су Будимир Дамјанов и Миливоје Ковачевић.
- Ромић, Десанка; Славко Веселинов (1966) *Информација о политичким проблемима везаним за стање у Нафтагасу*. Записник са пленарне седнице ПК СКС за Војодину, 12. септембар 1966. г. [АВ фонд 334]
- Коментар о прописима савезног устава који регулишу правни положај АПВ* (1961) [АВ фонд 198 кутија 140].
- Коментар о прописима републичког устава који регулишу правни положај АПВ* (1961?) [АВ фонд 198 кутија 140].

- Нека питања и проблеми положаја и улоге аутономних покрајина* (1967) Скупштина СР Србије, 5. април 1967.
- Положај АП Војводине у уставном систему* (1967?) Комисија за питања статута Скупштине АПВ [МВ Заоставштина Ђ. Р. Грнета] Материјал разматран на састанку Комисије за питања статута АПВ 10. новембра 1967. г.
- Извештај о раду симпозијума „Аутономне покрајине у Југославији друштвено-политички и правни аспекти“* (1967) Београд. Симпозијум одржан 8 – 10 јуна 1967. г. у Новом Саду. [АС Ђ - 2] Учесници симпозијума: Јован Ђорђевић (ПФ БГ), Коча Јончић, Миливоје Ковачевић, Александар Фира (професор Уставног права ПФ УНС и ФПН БУ), Иван Мелвингер (Професор Јавног права ПФ УНС), Лудвик (Славко) Бем (професор ПФ УЉ), Станоје Аксић (члан ЦК СК Србије за Косово), Хајредин Хоџа (Правно – економски факултет УП), Горазд Кушељ (ПФ УЉ), Вида Чок (професорка међународног права ПФ УЉ)
- Основе и могућности развоја САП Војводине од 1976. до 1980. године.*
- Социјалистичка република Србија и аутономне покрајине у њеном саставу – уставни положај и пракса.* Београд, 11. март 1977. Председништво СР Србије – радна група. АСАНУ 14693.Тзв. *Плава књига* руководства СР Србије.
- Остварење уставног положаја федерације, република и покрајина у економском и политичком контексту: Анализа покрајинског руководства.* (1981) [АВ фонд 134 стр. пов. 119/1981] Преднацрт одговора руководства САП Војводине на *Плаву књигу* републичког руководства.
- Искуства и проблеми у остварењу Устава СФРЈ, Устава СР Србије и Устава САП Војводине у области законодавства.* Стр. пов. (1981) Нови Сад, 23. јун 1981. [МВ заоставштина Ђ. Р. Грнета] Представљање чл. 300 и 301. Устава СР Србије као сметње за „остварење суверених права“ радних људи и грађана САП Војводине.
- Искуства и проблеми у остварењу заједништва на основама изградње социјалистичких самоуправних друштвено – економских односа СР Србије и САП Војводине.* Стр. пов. (1981) Нови Сад, 25. јун 1981.
- Информација о времену и начину укидања Закона о електропривреди.* Стр. пов. (1981?)
- Активности ОУР-а из СР Србије ван САП и САП Војводине (економски односи са иностранством, унутрашња трговина, банкарство, осигурање, туризам)* (1981) Нови Сад, 22. јун 1981. [МВ Заоставштина Ђ. Р. Грнета] Подаци о потпуној зависности прихода АПВ, промета и нарочито платног промета САП Војводине од субјеката са територије „уже Србије“.
- Активност ОУР-а из Србије ван САП и САП Војводине на подручју удруживања, робне размене и економских односа са иностранством* (1981?) [МВ Заоставштина Ђ. Р. Грнета] Подаци о томе да се 2/3 робне размене АПВ одвија преко „уже Србије“, Словеније и Хрватске.
- Неке тенденције у тумачењу Устава СР Србије у областима законодавства* (1981) Нови Сад, 3. август 1981. [МВ Заоставштина Ђ. Р. Грнета]. Покрајина настоји да у своју корист примени проширено тумачење чл. 300 и 301 Устава СР Србије.
- Информација о току и начину усаглашавања код појединих закона из члана 300 Устава СР Србије.* стр. пов. (1981) Нови Сад, 3. август 1981. [МВ

- Заоставштина Ђ. Р. Грнета] Супротстављање раду СДК СР Србије у Војводини, нарочито њеном статистичком раду!
- Актуелна идејно – политичка питања остваривања уставне улоге САП Војводине* (1981) Нови САД. Радна група ПК СК Војводине, новембар 1981. [МВ Заоставштина Ђ. Р. Грнета].
- Анализа односа и сарадње у области привреде – прилог из САП Војводине* (1981) Нови Сад, 19. новембар 1981. [МВ Заоставштина Ђ. Р. Грнета] Коментар о договорима републике и покрајина, али и непристајању САП Косова на постизање икаквог договора.
- Нека идејно-политичка питања остваривања Устава и уставне улоге САП Војводине* (1981) Децембар, 1981. г. [МВ Заоставштина Ђ. Р. Грнета]. Синтеза ранијих информација и елебората врха САП Војводине израђених 1980 – 1981. г.
- Остваривање уставног положаја СР Србије и социјалистичких аутономних покрајина* (1981) Нови Сад. Комисија за уставна питања Скупштине САП Војводине, 14. децембар 1981, г. Коначни и потпуни одговор руководства САП Војводине на *Плаву књигу* руководства СР Србије. Најобимнији и најсумарнији од свих елабората руководства САП Војводине.
- Предлог за промену Устава СФРЈ* (1986) Републички друштвени савет за питања друштвеног уређења. Београд. 26. новембар 1986. [АВ фонд 334 стр, пов.]
- Материјали састанка радне групе за промену Устава* (1986) Нови Сад. Састанци одржани 19, 25, 26 марта и 13. и 14, априла 1986. [АВ фонд 334 стр. пов. 28/87; 37/87]
- Информација о предлозима савета за промену Устава СР Србије* (1987) Нови Сад. Покрајински савет за питања друштвеног уређења, 17. јун 1988. [МВ Заоставштина Ђ. Р. Грнета]
- Информација о раду на амандманима на Устав СР Србије* (1988) Нови Сад. 20. јун 1988. [МВ Заоставштина Ђ. Р. Грнета]
- Ставови председништва ССРН Војводине поводом Нацрта предлога Председништва СР Србије да се приступи промени Устава СР Србије* (1987) Нови Сад. Председништво ССРН АПВ, 24. јул 1987. [МВ Заоставштина Ђ. Р. Грнета].
- Писмо Председништва ПК СК Војводине Председништву ЦК СК (Југославије?)* (1988) Нови Сад. 23. август 1988. [АВ Фонд 334 стр. пов 38 – 1/88].
- Актуелна питања за вођење јавне расправе о Нацрту амандмана на Устав СР Србије* (1988) Радна група Уставне комисије скупштине САП Војводине. Септембар 1988 [АВ фонд 334 стр. пов. 38 – 1/88].